

Sofapuder og klassekamp

En kulturdebat i Husflidsbevægelsen i 1890'erne

Af Carsten Hess

I 1891 tørnede to kvinder sammen i en skarp debat i Dansk Husflidstidende, der var månedsskrift for den i 1873 stiftede Danske Husflidsbevægelse. Ordstriden mellem de to kvinder var et brud på den rolige, agiterende og oplysende tone, der ellers normalt prægede bladets linie.

Striden mellem de to kvinder drejede sig om et så umiddelbart fredfyldt emne som broderi, hækling og andre former for finere kvindelig husflid på landet, men genspejler dog samtidig nogle af de sociale og kulturelle modsætninger, som fandtes i denne periode, der var så stærkt præget af opbruddet af det gamle standsopdelte samfund.

Den 37-årige godsejerfrue, Christine Hvass, Randrup Gods i Himmerland indledte i april måned debatten, idet hun i et læserbrev opfordrede husflidsbevægelsen til med øget kraft at bekæmpe landbokvindernes stigende interesse for det finere, ofte »smagløse« og unyttige håndarbejde i form af broderede sofapuder, avismapper og blonder m. v. Hun fandt, at sådanne arbejder burde udelukkes fra husflidsudstillinger eller i det mindste fra præmiering. I stedet ønskede hun, at man skulle opmuntre landbokvinderne til at fastholde og genopdyrke den gamle, grove, nyttebestemte tekstile husflid såsom spinning, strikning, vævning, lapning og stoppearbejde.

Den 34-årige ugifte håndarbejds lærerinde, Annette Jensen, Møn, der stammede fra et lokalt husmandsmiljø, tog i et følgende nummer af Husflidstidende til genmæle. Hun fandt, at Christine Hvass' holdning var udtryk for en selvbestaltet smagscensur, som i hendes øjne var både forældet og upassende.

Hvis man blot betragter husflidsbevægelsen som et tidligt eksempel på en fritidsorganisation, vil man vel i dag umiddelbart finde Annette Jensens synspunkt indlysende rigtigt. Sådan blev den imidlertid ikke opfattet i Dansk Husflidsselskab – tværtimod! Gennemlæser man ældre årgange af Dansk Husflidstidende vil man overraskende erfare, at det var den »Hvass'ske« indstilling, der var god latin blandt bevægelsens ledende personer fra begyndelsen i 1870-erne og langt ind i 1900-årene. Redaktøren af Husflidstidende blandede sig da også

i den ubehagelige splid mellem de to kvinder og gav på en diplomatisk måde fru Hvass ret.

Selv om Christine Hvass og Annette Jensens debat som nævnt betegner noget usædvanligt for Dansk Husflidstidende, er den alligevel af interesse i dag, fordi den på en levende måde giver indblik i de kulturelle spændinger og modsætninger, der fandtes i husflidsbevægelsen, en af samtidens store, såkaldt folkelige bevægelser. I kraft af sin særlige organisatoriske opbygning med en yderst borgerlig præget ledelse og sit brede folkelige rekrutteringsgrundlag kan husflidsbevægelsen betragtes som et spændende kulturmøde mellem samfundsgrupper med dybt forskellig social og kulturel baggrund.

I det følgende skal derfor debatindlæggene gengives i deres helhed, og derpå gives en foreløbig analyse af de holdninger, som kommer til udtryk i dem, og noget af det, som er baggrunden for dem.

*Christine Hvass' første læserbrev.
Dansk Husflidstidende 1891 nr. 4
s. 31.*

Kvindelig Landbohusflid.

I dette Foraar blev jeg anmodet om at være Dommer for de kvindelige Arbejder ved en Husflidsudstilling paa Landet. Jeg havde før paataget mig et lignende Hverv, nemlig ifjor ved vor egen Udstilling som omfattede en Mængde kvindelige Arbejder af ægte dansk Husflid: Vævning, Spind og Linnedsyning, saa jeg haabede ogsaa her at kunne opfylde de Krav, man stillede til mig i den Retning, og indvilligede med Glæde. Men jeg skal ikke nægte, at den omtalte Udstilling beredte mig en ikke liden Skuffelse. Paa et langt Bord laa alle de kvindelige Arbejder, men ved at betragte disse fik jeg mere Følelsen af at være paa et Broderimagasin end paa en Husflidsudstilling. Et Par Stykker Spind og nogle faa Stykker Linnedsyning var alt, hvad der fandtes af sand kvindelig Husflid, Resten var (tildels smagløse) Broderier, bestemte til Sofapuder, Hjørnehyl-der, Avismapper osv.; en Overflod af unyttigt Smaanijs, gule Blonder og lig-

nende. Var dette Frugten af en lang Vinters Arbejde og skal saadan noget kaldes landlig Husflid? Er det dertil vore Bønderpiger og Koner anvende deres nu saa rigelige Fritid, saa ser det saamænd sørgeligt ud for dem og deres respektive Mænd. Forholdene er ikke saa lyse herhjemme og vi have det snart saaledes, at Mændene maa stoppe deres og Børnenes Strømper, medens Konen fylder Huset med unyttige Broderier.

Ogsaa Præmierne, som ved denne Lejlighed blev uddelte, forekom mig at være i høj Grad uheldige. Der blev saaledes tildelt en Tjenestepige en elegant broderet Lommetørklædemappe som Præmie for et Stykke groft Linned; hun ejer maaske næppe Lommetørklæder til at lægge i denne Mappe. En fattig Kone fik en lakeret Skaal til Visitkort! En tredje et paaabegyndt Broderi til en elegant Sofapude! Nu spørger jeg: er dette ikke at give den iforvejen saa stærke Hang til Luksus fornyet Næring? Var det ikke bedre at uddele Ting, som kunde være til Nytte og Glæde og anspore til mere Flid ved næste Udstilling?

Hvorfra al denne Lyst til Flitter og Pynt kommer ved jeg kun altfor godt;

Dansk Husflidstidende.

11. Aargang.

Organ for Dansk Husflidsselskab.

Juni.

Den danske husflidsbevægelse blev stiftet i 1873 af lærer N. C. Rom og kapt. Clausen-Kaas og havde til formål at fremme husfliden, som man af forskellige grunde fandt var en særlig positiv anvendelse af ledig tid. Bevægelsens arbejde var fra begyndelsen særlig henvendt til den jævne landbefolkning, som man ønskede skulle bevare de håndværksmæssige færdigheder, der var blevet dyrket i tilknytning til de gamle bondebrugs selvforsyningsprægede husholdning. I indbydelsen til det stiftende møde i Dansk Husflidsselskab hed det bl. a.: »... Husfliden er i den sidste menneskealder gået mere og mere tilbage og er på mange steder i vort land ved at uddø aldeles. De velsignede følger, som en sund og god husflid har for den enkelte og for hele folket i moralsk og økonomisk henseende, går derved tabt . . . Nydelsessyge og blødagtighed hos de bedrestillede er trådt i stedet for de gamle dages sans for håndfærdighed og syssel i hjemmet.« Bevægelsen fik fra begyndelsen meget stor tilslutning i danske godsejerkredse, og i årene frem mod 1900 var skiftende godsejere formænd for Dansk Husflidsselskab, der var den centrale organisation for landets efterhånden talrige lokale husflidsforeninger. Kort før 1. Verdenskrig var der således oprettet mere end 400 lokalforeninger, hvoraf mange havde egne husflidsskoler med værkstedsfaciliteter og aftenundervisning af husflidslærere. Formentlig har op imod 100.000 danskere været engageret i husflidssagen i en kortere eller længere periode af deres liv. Den centrale ledelses indsats for og påvirkning af bevægelsen skete i form af uddannelseskurser for husflidslærere, i udsendelse af arbejdstegninger og instruktive bøger, i foredragsvirksomhed og konsulent-tjeneste, i udstillingsvirksomhed samt gennem det månedlige medlemsblad, »Dansk Husflidstidende«, der afspejlede hvilken kurs man fandt ønskværdig.

det er de Bedrestillede i Samfundet, som give Eksemplet. Saa længe vi ville klæde os i Fløjl og Silke ville vore Tjenestepiger ogsaa have Fløjl, om de kunne faa det, og naar Fruen stadig broderer og hækler, mener hendes Pige ogsaa at have Ret dertil. Hvordan staaer det ikke til med vore Tjenestefolk nutildags imod hvad det gjorde i Bedstemoders Tid? Dengang var Lønnen lille, desto bedre anvendte man den; en Pige og Karl ejede kun solide, hjemmegjorte Klæder, og saa fuldt saa nette og tækkelige ud i disse som nu i al deres købte Tant og Pynt. Der var ikke saa meget at holde vedlige som nu, alt hvad man havde var mere varigt og trængte ikke saa tidt til Afløsning.

Hvor mange af vore Tjenestepiger ere nu i Stand til selv at sy deres Linned og strikke deres Strømper og selv om de maaske kunne gøre det, saa bringe de dog Tøjet til Syersken; man tager det ikke saa nøje med de Par Øre! Og Karlen køber sit Tøj »færdigsyet« hos Forhandleren, det er »umaadelig billigt«, men saa kan han ogsaa sælge det til Pjaltekræmmeren, naar Aaret er omme, og paa denne Maade samler man sig aldrig en »Kiste fuld af gode Klæder«, som man gjorde i Bedstemoders Tid. Men Bedstemoder og Bedstefader gik ogsaa selv i Vadmel og hjemmelavede Klæder, og Bedstemoder spandt og lod væve, derfor havde de noget paa Kistebunden til deres Børn. Man brugte meget at give sine Tjenestefolk Vadmel og Lærred i Løn i Stedet for Penge, det var en god Skik synes mig og det vilde være glædeligt om denne atter blev indført. Husmoderen kunde jo tage sig sin Ulejlighed betalt, og jeg er vis paa hun vilde snart høste gode Frugter af sit Arbejde; hun vilde se velklædte Folk omkring sig og

derved bidrage til almindelig Velstand. Men skulle vi ikke være enige om, allesammen, at det var det vi skulde opmuntre til og have frem paa vore Udstillinger. Og skete ikke dette bedst ved helt at udelukke Luksusbroderi o. lign. i Lighed med, hvad der viselig blev gjort ved Husflidsafdelingen paa den store Udstilling i København 1888.

Christine Hvass.

Annette Jensens indlæg.

Dansk Husflidstidende 1891 nr. 6 s. 46, 47.

Kvindelig Landbohusflid.

Det undrer mig, at der i sidste Nummer af Husflidstidende ikke fandtes et lille Svar paa Christine Hvass' Artikel, betitlet »Kvindelig Landbohusflid«. Det maa da maaske blive tilladt mig at imødegaa nogle af Artiklens Overdrivelser, som det sikkert ikke gavner Husflids-sagen at køre op med. Jeg vil først spørge Chr. H. om »hvor vi snart have det saaledes, at Mændene maa stoppe deres og Børnenes Strømper, medens Konen fylder Huset med unyttige Broderier?« Har Chr. H. virkelig set saa sørgelige Forhold her hjemme eller er det kun et Fantasibillede? Jeg maa tilstaa, at jeg aldrig har set slige Forhold i Virkeligheden, men derfor kan andre jo gerne have et skarpt Øje derfor eller maaske – Muligheden derfor. Jeg vil kun protestere imod, at et saadant Skudsmaal som Regel skal være fortjent af vore »Landsby«-Kvinder. Saa taler Chr. H. om sand kvindelig Husflid og regner hertil aabenbart kun Vævning, Spind og Linnedsyning. Maa jeg spørge: Hvorfor maa vi »Landsby«-Kvinder ikke befatte os med andet Haandarbejde end Vævning, Spind og Linnedsyning? Tror nogen, der ligger saadan en stor Rigdom

gemt i disse 3 Ting, eller skulde der være en særlig stor Udvikling at vinde ved udelukkende at stænge sig inde med disse 3 Arbejder. Jeg tillader mig at mene nej. Maa jeg spørge Chr. H.: Har De nogen Sinde spundet Garn f. Eks. til et Stykke Hørlærred? Det har jeg, og det var en stor Fryd, da jeg var færdig med dette Maskinarbejde. Ja, lad vore gamle Køner, som virkelig finder Glæde ved at spinde paa deres Rok, lad dem beholde den i Fred, men lad os andre blive fri for den, naar vi selv mener vi kan afgøre for vort eget personlige Vedkommende, at vi kan bruge vor Tid og vor Arbejds-kraft baade paa en bedre, mere lønnende og mere udviklende Maade. Og endelig: lad os blive fri for denne gamle – men saa yndede Belæring: I skal ikke gøre som jeg gør, men som jeg siger. Lad mig, for at undgaa Misforstaaelse sige, at saa godt som alle fornuftige Landsby-Kvinder – og det er det store Flertal af dem – vil være enig med Chr. H. i, at det vilde se sørgeligt ud, dersom vi ikke stopper og lapper om hele Huset, for ellers blev det saamænd ikke gjort. Mændene skulde stoppe deres egne, endsige Børnenes Strømper, det har jeg aldrig set og tror det derfor heller ikke. Nej, Mændene gik før ud af Huset, og det kan man heller ikke fortænke dem i. Men maa jeg saa ikke igen spørge: Naar vi nu har stoppet og lappet, saa hele Huset er i Orden og vi saa endda kan faa en halv Times Fritid af Dagens 15–16 Timers Normalarbejdstid, skal vi saa spørge nogen om, hvad vi saa maa tage os til. Jeg foretrækker at sige: væk med den selvbestaltede Myndighed, som ingen har haft Bud efter. Jeg tror, der er saa stor en Part af vore Landsby-Kvinder, som forstaar baade at stoppe og lappe og lære deres Døtre bægge Dele, saa der er ikke Fare for videre »sørgelige For-

hold« i denne Retning, selv om vi ikke finder Anledning til at sende vore stoppede Strømper eller lappede Linned til en Husflidsudstilling. En anden Ting er det jo, at Husflidens Venner kan finde noget mere præmieværdigt end andet, og her har jeg lige saa lidt som noget andet fornuftigt Menneske det mindste imod, at man præmierer det grove Arbejde eller udelukkende Stopning og Lapning, det kan være meget fornuftigt. Men tro endelig ikke, at vi ikke bestiller andet end »Fritidsarbejde« med gule Blonder o. lgn. Saa taler Chr. H. om »tildels smagløse Broderier, bestemte til Sofapuder, Hjørnehylde, Avismapper o. lgn.«. Nu har vi Landsby-Kvinder fra Arilds Tid befattet os med ægte dansk Husflid som Vævning, Spind og Linned-syning, og det har ikke endnu kunnet udvikle vor Smag videre end vi kan finde et lille Fritidsarbejde smukt, som andre kan finde smagløst. Hvad har vi saa videre at vente os af disse »3 Ting« i Retning af en udviklet Smag eller Skønheds-sans. Dersom vi ikke befatter os med andet Haandarbejde, saa er det vist meget sandsynligt, at vi om ca. Tusind Aar staar akkurat paa samme Punkt som den Dag i Dag. Mon det egentlig kan betale sig, selv om en af hver 100 af os har Raad til at anskaffe en Væv og kan finde det fornuftigt at bruge den. Jeg siger for adskilliges Vedkommende nej. Skulde her ikke netop være et Vidnesbyrd om, at der har været en stor Mangel ved vort tidligere Arbejde, som Maskinerne nu er saa venlige at befri os fra, dersom de bare faar Lov til det for venligsindede Mennesker; viser det sig ikke tydeligt nok, at det netop er vor Skønheds-sans, der ikke er bleven udviklet. Chr. H. kan ikke forlige sig med disse Sofapuder, Hjørnehylde osv. (De har dem naturligvis ikke i Deres egen Stue). Jeg der-

imod har haft megen Fornøjelse af slige Ting og hvad mere er: set mere virkelig Glæde over et saadant Arbejde, som man selv kan frembringe i sin Fritid, end nogen vil faa ved at blive gnaven derover. Og jeg har set saa meget i denne Retning hvad »Smagens« Udvikling angaar, saa jeg tør tro, der ikke vil behøves mere end et »smagløst« Broderi, før der er Øje for at frembringe et smagfuldt eller i hvert Fald smukt. Skal vi saa ikke være enige om, Chr. H., at lade os Landsby-Kvinder selv raade for, om vi har Raad til at brodere, baade hvad Tid og Penge angaar, paa samme Tid, som vore ærede Mænd og Brødre har Raad til at dampe adskillige »Broderier« op i Luftform ved en kemisk Proces gennem Tobakspiben. Jeg gaar ikke med til at kalde det unyttigt, som virkelig kan hjælpe til at bringe Hygge og udvikle Skønhedssansen i vore smaa Hjem. Jeg tror tværtimod, at her er noget vi trænger til. Og jeg tror endvidere, at det er glædeligt, at Udviklingen gaar fremad, selv om vore Tjenestefolk ikke faar Vadmøl og Lærred i Løn i Stedet for Penge, som de gjorde i Bedstemoderens Tid.

Lindemark pr. Stege i Juni 1891.

Annette Jensen.

Redaktør N. C. Roms kommentar, der bragtes i fortsættelse af Annette Jensens indlæg.

Trods den unødige bidske Tone har vi ikke nægtet at give Plads for ovenstaaende Stykke, da vi anse det for godt, at enhver Anskuelse kan komme til Orde. Men ved at optage Stykket vedkender vi os ingenlunde de deri fremsatte Meninger saa lidt som vi anse det fremsatte Angreb paa Fru Christine Hvass' Artikel for begrundet, da Meningen med

denne var klar nok: at Luksusbroderi og unyttigt, smagløst Juks af »kvindeligt Haandarbejde« ikke har sin Plads paa Husflidsudstillinger, men at det, der her skal hædres, er den gode, gamle Husflid, baade Spind og Strikning, Stopning og Lapning. Og det synes der at være god Mening i. Skulde dette være for simpelt til at møde paa Husflidsudstillingen med og denne opmuntre »Damehusfliden« d. e. Ørkesløshedens Dækning med Forarbejdelsen af unyttigt og smagløst Kram, ja saa, mener Forfatterinden ironisk, vilde vi snart have det saaledes, at Mændene maatte stoppe Strømperne, medens Konen fyldte Huset med unyttige Broderier. Og den Tanke er saamæn ganske sund at holde frem. Derimod er det vist langt fra Fru Chr. H.s Tanke – saavel som fra vor – at det skulde være forment den flinke Datter eller Husmoder, der først har gjort helt og rent i sit Hus, at glæde sig nu og da ved Udførelsen af et »fint« Haandarbejde til Prydelse for sig selv eller sit Hjem. Vi tage gerne alt ind under Husflid, hvad der kan hygge og pynte i Hjemmet, selv om det ikke i Ordets egentlige Forstand er nyttigt; men vi ville bare ikke have det frem i første Række paa vore Udstillinger og ved at præmiere det forvirre Folks Begreber om hvad det er, der bør hædres og fremelskes paa Husflidsomraadet.

Red.

Christine Hvass' afsluttende læserbrev.

Dansk Husflidstidende 1891 nr. 7 s. 52, 53.

Kvindelig Landbohusflid.

Hr. Redaktør!

Idet jeg takker Dem for Deres venlige Sindelag mod min lille Artikel og Deres Bemærkninger til den rette Forstaaelse

af samme, skal jeg ikke undlade at svare et Par Ord paa Annette Jensens bistre Udtalelser.

Intet har glædet mig mere end at se et Gensvar paa min Artikkel; A. Jensen og jeg ere jo enige om Husflidens store Betydning, det er altid noget! Og saa er det jo godt, at en Diskussion kan komme i Gang om Midler og Maade at fremme denne paa. Rigtignok kunde jeg fristes til med Hostrup i »Genboerne« at sige: »Madamen maa endelig tjene mig i ikke at blive arrig!«

Vi kunne let blive enige om – ingen skal være mere villig til at erkende det end jeg – at al god Benyttelse af Fritiden er Husflid, men naar vi ville hæve denne ved Præmiering og Udstilling, da tænke vi dog nærmest paa de smaa og fattige i Samfundet; og ligesom ingen Landboforening vilde give den Husmand Præmie, der dyrkede lutter Zirplanter paa sin Jordlod, lige saa lidt bør Husflidsforeningen give de Smaa-kaarsfolk Præmie, hvor det ses, at Fritiden anvendes til Luksusgenstande, saa længe der trænges til Nødvendigheds-gjenstande. Og har end den, der færdedes i de store Lande, faaet et andet Syn paa Sagen end vi Hjemmeføddinger, saa maa vi, saa længe vore Forhold ere saa smaa og snævre, indskrænke vore Fornødenheder. Have vi Raad til at have Luksusgenstande, da er det en anden Sag. Det er tydeligt at mærke, at A. Jensen lever havende Befolkning. Mine Forhold have bragt mig i Berøring med en stor Mængde fattige Arbejderfamilier og en endnu større Mængde Tjenestepiger, ud-gaaede fra de fattigste Hjem. Jeg kan tale med al Erfaring – jeg har ikke kendt eet, men mange Hjem, hvor Manden var den, som holdt sammen paa Klæderne til sig og Børnene; og hvor mange Tjenestepiger gives der desværre ikke, som

hverken kunne strikke eller stoppe, end-sige sy et Stykke Linned selv; men saa kunne de til Gengæld næsten alle hække Blonder. En stor Del, kun halvt tillærte Sypiger, ernære sig ude paa Landet ved at sy for Tjenestepiger og Bønderkoner. Men har jeg saaledes kendt mange daarlige Hjem, saa har jeg ogsaa haft megen Glæde og megen Tilfredsstillelse ved at give Vejledning og Anvisning, og jeg har set mangen en Husmandskone tage sig sammen og i faa Aar forandre hele Hjemmets Udseende fra et snavset, uordentligt Kammer til en venlig, renlig Stue med gode Sengklæder, velklædte Børn og da er Sansen for at hygge og pynte i Stuen ogsaa snart kommet: et pænt Sengeomhæng, et rent Gardin, og saa ser jeg ingen Ulykke deri, men glæder mig derover, ja vilde endogsaa selv gerne forære saadan et opadstræbende Hjem et Stykke til en Hjørnehylde!

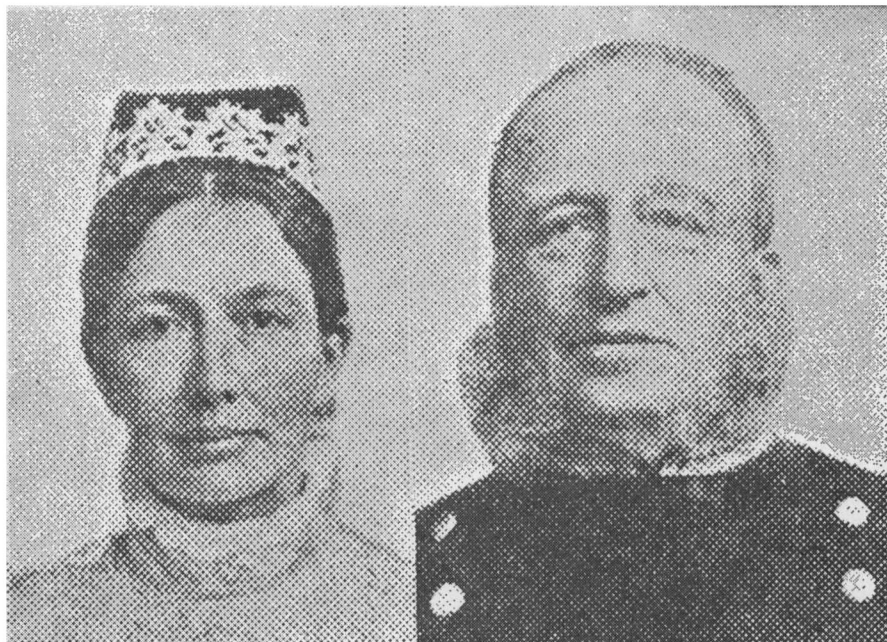
Det er mig meddelt, at min lille Artikkel, har den end vakt Bitterhed paa eet Sted, saa har den i hvert Tilfælde fundet Forstaaelse andre Steder og ved en Udstilling lokket en hel Del Vadmel og Dynetøj af de husflittige Koners Skuffer; thi sikkert er det, at den kvindelige Husflid blomstrer mange Steder i det stille uden at vides, for det er desværre saa, at mange ligesom undse sig over denne Virksomhed, fordi den anses som et Tegn paa Fattigdom – men dette maa ikke være Tilfældet. Ingen bør skamme sig over at arbejde og stride for at betale hver sit – der er nok, ja altfor mange, der i vore Tider leve af at gøre Gæld; det er et sørgeligt Tidernes Tegn og bringer hverken Lykke eller Fred i Hjemmene. Erindrende de gamle Ord: »Jeg Rokke og Kvinder bestandig skal hædre – iøvrigt: jo mindre de høres, desbedre!« har jeg selv i de mange Aar, siden jeg som ung Husmoder begyndte

at virke med Husfliden i mit eget Hjem, holdt mig tilbage; men vidende, at Eksemplet smitter, er jeg traadt frem paa Udstillinger med mine Arbejder, tilbydende enhver, som kunde ønske det, min Vejledning, men aldrig har jeg tænkt paa at optræde med »selvbestaltende Myndighed«.

Husfliden skal kun avle Fred og Velsignelse og kun ved fredsommelig Samarbejde kan denne for Fædrelandet og særlig for de smaa i Samfundet saa vigtige Sag fremmes.

Randrup, i Juli 1891.

Christine Hvass.

Christine Hvass (f. 1853) og jægermester F. T. Hvass (f. 1842), Randrup Gods, Himmerland. Begge ægtefæller var stærkt engageret i husflidssagen. F. T. Hvass tog således i 1888 initiativet til oprettelse af en lokal husflidsforening. Ægteparret var også kulturhistorisk interesseret og støttede Dansk Folkemuseum med gaver og oplysninger.

Socialpædagogiske motiver

Med Christine Hvass' afsluttende takkeskrivelse til redaktøren endte debatten mellem de to kvinder. Det var Annette Jensens indlæg, der betegnede noget enestående i bladets historie, fordi det prøvede at forklare og forsvare nogle

interesser og holdninger, der var husflidsbevægelsens ledelse klart imod. Hendes indlæg har imidlertid næppe ændret ledelsens holdning det mindste – ja helt symbolsk bragte Husflidstidende i april 1900 påny Christine Hvass' læserbrev – men nu uden Annette Jensens kritiske bemærkninger.

Når man nærmere vil forstå de to kvinders meningsforskelle, må man indledningsvis være opmærksom på forskellen i deres geografiske baggrund. Annette Jensen stammede fra den frugtbare ø Møn med dens mange velstillede gårdmandsfamilier. C. Hvass boede i den magre, hedeprægede del af Himmerland, en egn med mange fattige småbrugere. Hertil kommer, at bønderne på den sjællandske øgruppe i modsætning til størstedelen af Jylland havde en gammel tradition for finere sy- og broderiarbejde (f. eks. hedebosyningen). I Jylland var der egne, hvor kvinderne overhovedet først begyndte at brodere omkring 1900 (1).

Christine Hvass' modstand mod landbokvindernes broderiinteresse skyldes dog næppe alene hendes lokale baggrund. Hun nævner selv, at husflidsbevægelsens ledelse ved den store nordiske husflidsudstilling i 1888 principielt afviste at udstille broderiarbejder. Man må nok erkende, at C. Hvass' holdninger og synspunkter næppe er hverken egnsbestemte eller af særlig personlig art. De er snarere blot udtryk for en almindelig accepteret opfattelse blandt mange af de mennesker, ofte af borgerlig herkomst, der var engageret i eller havde nær tilknytning til husflidsbevægelsens ledelse. Som tidligere nævnt var denne i høj grad præget af mennesker fra godsejerkredse. Ikke blot var skiftende godsejere formænd for bevægelsen i tiden 1872–99, men desuden må det ikke glemmes, at mange godsejere rundt om i landet stod i spidsen for de lokale husflidsforeninger – det gælder således også Christine Hvass' mand, jægermester F. T. Hvass, der i 1888 havde taget initiativet til det stiftende møde til den lokale forening (2).

Hvad var baggrunden for, at de ledende i husflidsbevægelsen ikke kunne glæde sig over, at landbokvinderne trods tidernes skiften stadig var interesseret i tekstil husflid – omend det nu i stigende grad var broderi og andet finere håndarbejde af nogenlunde samme art, som kvinder i borgerligt miljø længe havde dyrket? Hvorfor var det, som var en respektabel husflidssyssel i borgerligt miljø ikke på samme måde acceptabelt, når det blev drevet af den jævne landbefolkning? (3). Der er sikkert flere grunde hertil. Christine Hvass er selv inde på den vigtigste årsag med ordene: »... al god benyttelse af fritiden er husflid, men når vi ville hæve denne ved præmiering og udstillinger, da tænke vi dog nærmest på de små og fattige i samfundet.« Det skal her erindres, at størstedelen af Christine Hvass' første læserbrev netop er præget af omsorg for den jævne landbefolkning – og ikke mindst de unge tjenestefolk (4).

Husflidsbevægelsen havde nemlig ikke blot til formål at fremme husflid af enhver art til glæde for hvem som helst. Man prioriterede visse husflidssystemer

Bekendtgørelse.

Lindemærk Husflidskole paa Møen

tilbyder fra November Undervisning i kvindeligt Haand-arbejde som Svejttersyning (heri indbefattet alt hvad der henhører under Binnesyning m. m.), Strikning, delsvis Strøbersyning, forskellige mindre Husflidsarbejder, Hækling, Udskæring i Træ (Almuestilen), Spaanfletning, Smyrnavævning (paa Spjæld og Bæd), Filering, Hårdangersyning, Orkis, Rynthning, Knipling og Kunstbroderi. I November Maaned gives et Kursus med frit Valg mellem de forskellige Arbejder. Til 1ste Januar paabegyndtes et 2—3 Maaneders Kursus efter en systematisk Undervisningsplan, hvorved der fra Begyndelsesgrundene gaas gradvis frem til de finere Arbejder. For Kost, Bolig og Undervisning 30 Kr. om Maanedes. Sengklæder medbringes.

Indmeldelser modtages af Annette Jensen.

Annonce i Dansk Husflidstidende, sept. 1890. Annette Jensen drev i nogle år i 1890-erne en husflids- eller håndgerningsskole i udkanten af Stege. Annoncen må, bevidst eller ubevidst, have virket som en provokation for de ledende indenfor husflidsbevægelsen, idet hun netop tilbyder undervisning i alle de håndarbejdssystemer (svejttersyning, hækling, smyrnavævning, filering og kunstbroderi), som man ikke ønskede landbokvinderne skulle befatte sig med. Det var på højskoler og private kurser som dette, at døtre fra de mere velstillede landbohjem kunne lære de nye købstadsprægede håndarbejdsformer. Annette Jensen var iøvrigt en meget flittig meddeler til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen m. fl.

højere end andre, og man prioriterede arbejdet for visse samfundsgrupper højest. Fra begyndelsen var et af de vigtigste mål at fremme husfliden som et middel til ophjælpning af den jævne landbefolkning. Husflidsbevægelsen var en slags hjælp til selvhjælp og kan i den henseende ses i sammenhæng med andet af samtidens privatetablerede sociale hjælpearbejde, bl. a. godsernes syge- og livsforsikringsordninger (5).

På den baggrund fandt man det af stor værdi at bevare bondebefolkningens gamle husflidstraditioner med hjemmetilvirkning af garn og tekstiler, medens man omvendt måtte finde f. eks. broderi- og hækleinteressen værdiløs eller skadelig for det sociale arbejde blandt den jævne landbefolkning (6). Det syntes meget vanskeligt at vende udviklingen og få landbefolkningen til at forstå det uheldige i de mere lystbetonede og købstadspåvirkede håndarbejdssystemer, men man havde dog udtænkt optimistiske planer i den henseende:

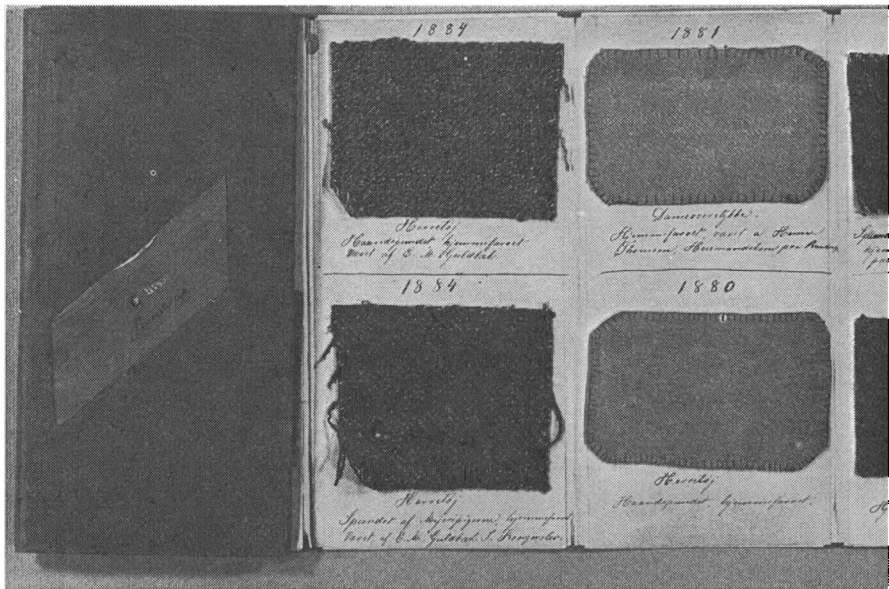
I en længere artikel i Husflidstidende i 1881 med titlen »Husflidens betydning for arbejderen på landet« klager N. C. Rom over, at bondebefolkningen har opgivet den gamle tekstilhusflid og ikke mindst, at skikken at aflønne tjenestefolkene med hjemmelavede tekstiler er ophørt. Han beklager, at daglejerne og tyendet nu foretrækker at købe det mere stadsagtige, maskinfremstillede »godtkøbstøj«, der med sin ringe holdbarhed snart var pjalter, man end ikke evnede at rimpe sammen, fordi der ikke fandtes nogen fornuftig håndarbejdsundervisning ved almueskolen. Både i emnebehandling og ordvalg synes der at være lighed mellem denne artikel og Christine Hvass' læserbrev fra april 1891. Sandsynligheden for, at Christine Hvass har ladet sig inspirere af denne artikel, er af interesse i forbindelse med den idé, N. C. Rom fremsætter i samme artikel: »Den mindre oplyste del af befolkningen er i reglen tilbøjelig til i det ydre at efterligne og lade sig påvirke af de bedrestillede og mere oplyste medborgeres færd. Det er derfor i virkeligheden af største betydning for udbredelsen af sans for husflid, at disse samfundsklasser lægger deltagelse for dagen for husflidsagen ved så vidt muligt selv at gå i spidsen. Optager man igen hør dyrkningen og linnedtilvirkningen, går husmoderen selv igen med sit hjemmespunne hør- og uldgarn til væveren for at få sit hjemmelavede lærred, vadmel og hvergarn til sine klæder, gør den mere oplyste og dannede del af samfundet dette, så skal det sikkert mere end alle formaninger og forestillinger bidrage overmåde meget til at vække sansen for husflidsagen. Det behøver jo blot at blive »moderne« at »gøre tøj« blandt de *rige* og *fine*, så vil det sikkert snart blive det blandt de fattige og simple, hvor husfliden vil blive til mest velsignelse« (7).

Christine Hvass tog med stor energi denne udfordring op og høstede da også i Husflidstidendes spalter stor anerkendelse for sin indsats. I 1888 havde hun indsendt sit husflidsarbejde til den store nordiske husflidsudstilling i København, en del af Den store nordiske industriudstilling.

I forbindelse med anmeldelsen af udstillingen i Husflidstidende fik Christine Hvass den mest rosende omtale:

»Der er meget smukt og godt arbejde i den kvindelige afdeling, men der er især et nummer, der har tiltrukket sig min opmærksomhed, og som jeg gerne ville, alle besøgendes opmærksomhed skulle henledes på. Det er nr. 329, jægermesterinde Hvass fra Randrup ved Skørping, der udstiller en glimrende dejlig samling af prøver af »hjemmegjort« tøj, hvergarn og tæpper, som hun selv, selvfølgelig ved hjælp af sine piger, har udført, det er de dejligste tøj og tæpper. Det er blevet mig fortalt, at jægermesteren går selv i en hjemmegjort dragt og jægermesterinden i en ditto kåbe . . . Det er mig bekendt, at fru Hvass' tøj virkelig er tilvirket i hjemmet fra ende til anden. Så har samme dame udstillet en drengedragt, hjemmetilvirket fra råstoffet af, og lige til drengen kan puttes i den, en kåbe, en hat, en kasket, køretømmer, strømpebånd osv. osv. alt smukt

Nationalmuseet besidder 4 mønsterbøger, som fru Hvass har anvendt til indklæbning af prøver af de forskellige hjemmegjorte stoffer, som hun lod fremstille på godset og egnen til brug for familien på Randrup. De fire røde bøger med sammenfoldelige papsider er mærket C. Hvass, Randrup og indeholder 59 stofprøver. De ældste stoffer angives fremstillet i 1876, de yngste i 1892. Det fremgår af fru Hvass' håndskrevne notater under stofprøverne, at garnet til de forskellige stoffer dels er spundet på selve godset bl. a. af mejeripigerne, og dels af husmandskoner på egnen. En del garn har været plantefarvet i bl. a. valnød og egeblade. Ingen af stofferne er tilsyneladende vævet på Randrup. Der nævnes forskellige vævere og væversker fra egnen. En husmandskone Else Marie Guldbæk, St. Kongerslev Hede har således vævet en stor del af stofferne. Familien Hvass har anvendt de hjemmegjorte stoffer til så forskellige ting som f. eks.: Herretøj, rejsekappe, sofabetræk, drengetøj, fodposebetræk, vognbetræk, vintergardiner og underskørter. På mange af de yngste stofprøver oplyses om stoffets bredde og pris pr. alen, d. v. s. formodentlig den pris fru Hvass har måttet betale i arbejds løn. Forskellige oplysninger i bøgerne tyder på, at fru Hvass har foretaget indklæbningen i årene lige omkring 1890. Om en stofprøve af en »Dame Rejsekappe« hedder det bl. a.: »Var med på den Nordiske udstilling 1888 i Kjøbenhavn.«

og godt. På Randrup lader det til, man har forstået, at det gjælder om at »sanke de tiloversblevne stykker sammen, at intet spildes«. Derfor tilvirker man selv krølhår af fæhårene, tæpper af klude og opkradsede gamle trøjer, skrubber af

ribberne, der bliver tilbage, når dunene rives af de større fjer af ænder og gæs, sæbe af affald og selvdøde dyr. Gid dog mangan husmoder ville se på fru Hvass' arbejder og tage eksempel deraf. Den skilling, konen sparer, er lige så god som den, manden tjener« (8).

Fru Hvass' succes ved den store udstilling i København har formodentlig givet hende ekstra lyst til at fortsætte ad den vej, som N. C. Rom havde anvist i sin artikel i 1881: I Husflidstidendes septemhernummer 1888 offentliggøres et begejstret brev fra Christine Hvass i en artikel med titlen »Gaa hen og gjør ligesaa«: ». . . Jeg skal heller ikke lægge hænderne i skødet for fremtiden, blot Gud vil give mig og mine helbred. Jeg er nu opfyldt af den hele sag, da jeg til fulde indser dens store betydning for vort lille land. Blandt de velhavende her på egnen står jeg næsten ganske ene og må ofte døje spydigheder; det hjemmelavede tøj er for dyrt, det kan ikke betale sig, det er grimt og klodset osv. Men de fleste småkårsfolk, som kender pengenes værd, de giver mig altid ret, og hos dem finder jeg altid hjælp, når jeg ikke har hjælp nok i mine egne piger. Men ikke sandt, det er dog os bedrestillede i samfundet, som skal gå foran med vort eksempel. Al ufornuftig luksus og ødselhed er kommet fra oven af, og så må det samme blive tilfældet i retning af flid og sparsommelighed« (9).

I artiklen »Gå hen og gjør ligeså« fik Christine Hvass selvsagt mange rosende og opmuntrende ord for sit brev. En bevaret samling af fru Hvass' prøver af hjemmelavet tøj viser, at hun også efter 1888-udstillingen lod gøre tøj på Randrup trods spydigheder fra visse af egnens folk.

Den senere skovrider Jens Hvass (Rold Skov) besøgte som ganske ung omkring 1910 sine slægtninge på Randrup og erindrer endnu som noget særpræget, hvorledes Christine Hvass stadig lod spinde, brygge og bage rugbrød på godset. Få år senere flyttede fru Hvass sammen med sin mand til Hellerup, efter at godset var overdraget til den ældste søn (10).

Nationalromantiske-æstetiske motiver

Christine Hvass' indsats for husfliden, således som den kom til udtryk i hendes alsidige hjemmefremstilling af tekstiler m. m., er af husflidsbevægelsens ledelse blevet brugt som et pædagogisk eksempel (jfr. artiklen »Gå hen og gør ligeså«) i bevægelsens socialpædagogiske arbejde for den jævne landbefolkning. Det er ligeledes det socialpædagogiske aspekt Christine Hvass selv fremhæver i sine læserbreve fra 1891, og det er i årene op mod 1900 det dominerende argument i bevægelsens kamp mod landbokvindens borgerligt prægede broderi- og hækleinteresse. Bag denne kamp lå dog sikkert allerede fra begyndelsen et andet motiv – nemlig nationalromantiske ønsker om bevaring af den nationale folkekultur.

Med den stærkt voksende nationalfølelse i 1800-årenes 2. halvdel fulgte et

behov for at finde og bevare en national, kulturel identitet. Denne identitet fandt man bl. a. i den gamle danske bondekultur, men samtidig med, at man »opdagede« bondekulturen – folkekulturen – i dens nye betydning, oplevede man, hvorledes den med stigende hast blev offer for den økonomisk/teknologiske udvikling. Disse uønskede bivirkninger af samfundsudviklingen førte i ledende borgerlige kredse til ønsket om en bevaringsindsats for den truede folkekultur. Oprettelsen af Dansk Folkemuseum i 1885 skal bl. a. ses i lyset heraf.

Der var fra begyndelsen et nært personligt præget samarbejde mellem Dansk Folkemuseum og Dansk Husflidsselskab. Dansk Folkemuseums samlinger blev et depot af inspirationsmuligheder. Gang på gang bragtes i Husflidstidende arbejdstegninger af genstande fra museet. I begyndelsen drejede det sig mest om udskårne trægenstande, men i tiden efter århundredskiftet fik også tekstilsamlingerne stor interesse som inspirationskilde (11).

Ved at fremme en mere eller mindre fri kopiering af museumsgenstande indenfor gammel dansk folkekunst har husflidsbevægelsens ledende kræfter sikkert følt, at de på en måde var med til at bevare den gamle folkekultur som en levende tradition.

Fra bl. a. memoirelitteraturen vides det, at »almueudskæring« blev dyrket med stor ihærdighed i mange velstående købstadshjem. Også for folkedragter og i det hele taget den tekstile side af dansk folkekunst var der i dette miljø en stor interesse. Den hendøende tønderske knipleindustri fik pludselig et nyt marked, og det samme gælder i nogen grad hedeboysningen. Et kuriøst udslag af det finere borgerskabs nationalromantiske interesse for dansk folkekultur var, at det i København tilsyneladende var en udbredt skik at lade ammer og barnepiger gå iklædt en slags folkedragt af nærmest hedeboagtigt tilsnit – uanset pigernes evt. fynske eller jyske herkomst (12).

På baggrund af hele denne betydelige, aktive, praktiske interesse for dansk folkekunst i førende borgerlige kredse er det meget nærliggende at tænke sig, at det for Christine Hvass har været et ikke ubetydeligt incitament, at hun gennem sit socialpædagogiske arbejde var med til at bevare nogle meget gamle arbejdsprocesser, der havde haft en meget central placering i den gamle bondekultur. Christine Hvass's »opdagelse« af den gamle lokale brikvævningstradition kan således ses som et udtryk for hendes kulturhistoriske interesse.

Det synes i øvrigt, som om der netop i disse år blandt mange godsejerfruer opstod en interesse for hjemmevævning. Ved en stor husflidsudstilling i Randers i sommeren 1894 modtog bl. a. følgende kvinder sølvmedaille for hjemme-spundne og -vævede sager m. m.:

M. Krebs's hustru, Gudumlund, pr. Ålborg.
Fru A. Mourier, Valdemarskilde, pr. Slagelse.

Etatsrådinde M. Neergård, Gunderslevholm, pr. Næstved.
Gehejmeetatrådinde Tietgen, Strødam, pr. Frederiksborg (13).

Set fra en nationalromantisk synsvinkel måtte det naturligvis være målet, at det igen blev den brede landbefolkning, der optog produktionen af *de* udvalgte sider af dansk folkekultur, som man satte særlig pris på. Dette gav sig ved husflidsudstillinger efter århundredskiftet udslag i, at man ofte på trods af den fortsatte afvisning af broderier og fin kunstsyning (der, som det hed, »ikke er landbohusflid«), nu begyndte at efterlyse f. eks. hedebosyninger – selv om disse jo ud fra en socialpædagogisk synsvinkel er lige så unyttige og luksuriøse som de »smagløse« broderier og hæklearbejderne.

Denne given køb hvad angår de socialpædagogiske mål til fordel for de nationalromantiske og æstetiske kommer klart til udtryk i en artikel af N. C. Rom i Husflidstidende i 1909. Artiklen hed: »Hvad kan danske husflidsvenner ønske at se ved landsudstillingen« (i Århus).

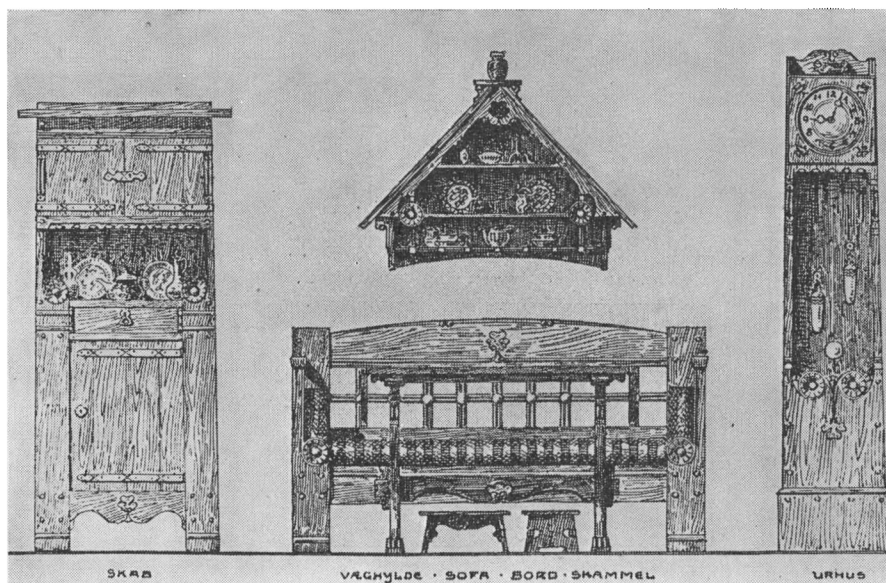
». . . Men fremfor alt kom frem med, hvad smukt og godt der laves af vort gamle nationale udskæringsarbejde i almestil. Heraf skæres nu rundt om i landet mange forskellige ting lige fra rammer og pipebrædter til udskårne æsker og udskåret bohave . . . Vi kaster ikke foragt på den finere kvindelige husflid, når vi fremhæver, at her ser vi helst, at vor gode, gamle landbohusflid breder sig på »dame« arbejdets bekostning. Lad os se prøver på, at spind og vævning ikke er glemt på landet.

Kom med jævne, smukke syarbejder, og lad os se den kunstfærdige, flittige nåls arbejde i form af fint udførte lapninger og stopninger. Lad os se, hvad den nøjsomme kvindelige flid kan få ud af gammelt affald og gamle klude. Kom med kludetæpper, kludesko, tøj af oplukkede klude etc.

Og skal vi have fin syning, lad os så ikke få det kedelige og gerne smagløse, kulørte broderi eller »fransk broderi«, men kom med gammel, ærlig, dansk »amagersyning« og »hedebosyning«. Det er der hold i, og det har fremtiden for sig« (14).

Alt i alt synes det, som om der omkring århundredskiftet sker en forskydning af husflidsbevægelsens mål bort fra de tidligere overvejende sociale mål.

I det nye århundrede – i den periode, der i dansk stilhistorie benævnes skønvirketiden – søger husflidsbevægelsen mere på det stil- og smagsmæssige område at dæmme op for urbaniseringsprocessen ved at fremme hjemmetilvirkning af lødige, nyttige ting, der ofte var inspireret af bevarede genstande fra dansk eller nordisk folkekunst. Husflidsbevægelsens forsøg på en »genoplivning« af folkekulturen kan ses i sammenhæng med en række andre bestræbelser i samtiden: Første folkedansforening (København 1901), Selskabet til Hedebosyningens Fremme (1907), foreningen »Bedre Byggeskik« (1915) samt Dansk

Dansk Husflidsselskab indbød i 1902 til skitsekonkurrence om udkast til »Bohave, særlig passende for husmandshjem på landet«. Formålet med konkurrencen var at få udarbejdet et sæt tegninger til et simpelt bohove, som kunne fremstilles rundt om i de lokale husflidsforeninger. At dette projekt også var et forsøg på at dæmme op for urbaniseringsprocessen på landet fremgik allerede af oplægget til konkurrencen, hvor det nævnes, at målet er at udarbejde forbilleder til »Bohave i simple hyggelige former, særligt egnede til på en heldig måde at kunne træde i stedet for de yderst tarvelige og smagløse, tildels maskinforarbejdede møbler, der nu næsten overalt på landet har fortrængt det tidligere så almindelige, karakteristiske og takkelige hjemmelavede bohove.« 46 kunstnere og håndværkere deltog i konkurrencen, som blev vundet af »Hr. cand. phil. snedkermester A. C. Mørck«. (DHT, januar 1904).

Husflidsselskabs Vævestue (1913), der med udgangspunkt i bevarede gamle danske bondetekstiler, som kunsthåndværk, skulle fremstille brugsprægede stoffer med dansk karakter (15).

Selv om det socialpædagogiske aspekt er det fremherskende i husflidsbevægelsens agitation i tiden frem mod år 1900, er der dog næppe tvivl om, at der allerede fra begyndelsen er indgået nationalromantiske og lidt nostalgiske følelser i vurderingen af, hvilke husflidssysler man fandt det ønskværdigt, at den brede landbefolkning dyrkede. Det socialpædagogiske og det nationalromantiske/æstetiske mål udgør tilsammen den vigtigste forklaring på den stærke uvilje,

som man i ledende husflidskredse havde mod landbokvindernes nye interesse for »dame«arbejder såsom broderi og hæklearbejde.

Broderi - en privilegeret fritidsinteresse ?

Hvis man søger dybere ned i de motiver og holdninger, der har ligget bag Christine Hvass' og Dansk Husflidsselskabs modstand mod landbokvindens nye broderiinteresser, må man være opmærksom på endnu et aspekt, som på en ubevidst måde sikkert har spillet ind. Der tænkes her på de højborgerlige kredses bestræbelser på at bevare deres eksklusive kulturelle identitet (16).

Det danske samfund havde gennem århundreder været et relativt stabilt klas-sedelt samfund, der kulturelt og socialt set var præget af to hovedgrupper: den jævne landbefolkning – almuen – og den borgerligt prægede overklasse. Almuen optog langsomt kulturelle nyheder fra overklassen, men en række økonomiske, erhvervsmæssige og kulturelle forhold bevirkede, at denne nyhedsspredning både blev af sporadisk og meget langsom art. Den borgerlige kultur kunne under disse omstændigheder let bevare en ønskelig kulturel distance til almuen. Den økonomisk/teknologiske udvikling i 1800-årene medførte et voldsomt socialt og kulturelt opbrud i almuen, der nu i stadig stigende omfang optog elementer og træk fra den samtidige borgerlige kultur.

Broderi, f. eks., havde gennem generationer været en meget typisk borgerlig kvindesyssel. Med landbokvindernes voksende nye interesse for det købstads-prægede hækle- og broderiarbejde rykkede den jævne landbefolkning ind på nogle af den borgerlige kulturs traditionelle enemærker.

Brugen af visitkort med det dertil hørende sæt af ritualer var i 1800-årene nok en af den borgerlige kulturs mest typiske enkeltelementer. Når Christine Hvass i sit første læserbrev forarges over, at man giver en fattig husflidsdyrkende kone en visitkortskål i præmie, skyldes forargelsen nok ikke blot formodningen om, at konen næppe vil få visitkort i skålen.

Alle de genstande, Christine Hvass med forargelse nævner i sit første læserbrev (broderede sofapuder, hjørnehylde og avismapper), var ting Christine Hvass var fortrolig med fra sit eget miljø. Annette Jensen spørger da også retorisk drillende: »De har dem naturligvis ikke i Deres egen stue.«

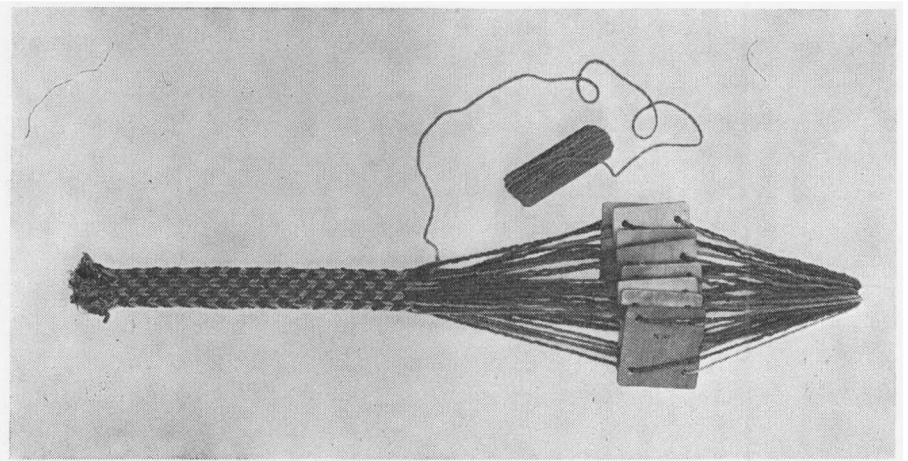
I en ledende artikel i Dansk Husflidstidende i 1881 vedr. »den kvindelige husflid på landet« tales der om, at landbokvindens lyst til (gammeldags) tekstil-husflid skades meget af den omstændighed, »at man nu om stunder rent glemmer at klæde sig efter sin stand . . . Mon det ikke skulle have sin grund i, at de bedrestillede bønderfolk foretrækker at klæde sig noget lig kjøbstadsfolkene, og da: »duer hjemmelavet tøj ikke«, og tjenestefolk foretrækker at klæde sig lig de bedrestilledes sønner og døtre, hvilket deres løn ikke er tilstrækkelig til på anden måde end derved, at de forskaffer sig tøj af lignende udseende, men

billigere og naturligvis af dårligere stof« (17). Man skal nok være opmærksom på, at de ofte meget velstillede borgerlige familier, der begyndte at dyrke det rustikke og hjemmegjorte, som de jævne befolkningslag med deres borgerlige ambitioner netop søgte at undgå, fordi det gennem århundreder havde været et kendetegn på deres lave sociale status – ja, disse højborgerlige familier havde i deres interesse for det håndgjorte, for kunsthåndværket, fundet et eksklusivt kulturelt udtryksmiddel, som distancerede dem fra de samfundsgrupper, der »halede ind« på den borgerlige kultur.

De godsejerfruer m. fl., der som Christine Hvass omkring århundredskiftet spandt, vævede og plantefarvede m. v., har sikkert udover den praktiske nytteværdi af produkterne gennem deres aktivitet fået tilfredsstillet en række af netop denne samfundsgruppes daværende traditionelle behov og interesser: Interessen for socialt/velgørende arbejde, interessen for det nationale (kulturbevarende) arbejde og behovet for et eksklusivt fritidsarbejde. Hertil kommer, at netop dyrkningen af det primitive, det rustikke og af en simpel lidt asketisk livsførelse i det daglige er træk, der har århundredgammel tradition i finere borgerlige kredse.

For Annette Jensen og de mange tusinde landbokvinder, der begyndte at give sig af med de »smaglese broderier« og de hækede blonder, har dette nye håndarbejde sikkert været lige så meningsfyldt som den gammeldags husflid var det for Christine Hvass. De indgik i det sociale kulturelle opbrud i den jævne landbefolkning, hvorved man bevidst distancerede sig fra almuepræget gennem optagelse af nogle af samtidens købstadsprægede kulturtræk. De nye håndarbejders borgerlige, ikke-bondeagtige præg, har derfor netop været en kvalitet ved disse ting. Deres praktiske nytteværdi var ringe, men de har haft en social nytteværdi som et af den ny tids velstandssymboler, og så har de, som Annette Jensen udtrykker det, været med til at »bringe hygge i vore små hjem«. Det er i øvrigt interessant, at Annette Jensen bruger ordet hygge. Hygge er i sig selv et nyt borgerligt begreb, der først for alvor vinder indpas omkring midten af 1800-tallet.

Forfatteren Hans Kirk har i sin roman »Daglejerne«, hvis handling er henlagt til tiden kort efter århundredskiftet, tegnet et billede af det kulturelle opbrud og de købstadsprægede borgerlige ambitioner, således som de kunne tage sig ud på familieplan, i et småkårs hjem – hos Kresten og Ida. På grund af kommende fabriksbyggeri havde de netop haft held til at sælge deres lille ejendom til langt over den normale værdi. Endnu fortunlet af den gode handel melder ønskerne sig: »Og nu var det, som om det pludseligt gik op for Ida, hvor godt de var blevet stillede. De havde fået deres penge hjem og næsten to tusinde kroner til, de var velstående folk og kunne købe sig et bedre sted. Ja, ikke bare det, men der kunne blive råd til møbler, fornemme møbler med plydsbetræk. Det havde altid været Idas drøm. Mens hun regnede ud, hvormeget den slags

Sæt af vævekærter af træ med tilhørende prøve af brikvævet bånd, skænket af C. Hvass til Dansk Folkemuseum (Nat. mus. III. afd.). Fru Hvass' (gen)opdagelse af brikvævningen er et eksempel på den kulturhistoriske interesse, der givetvis indgik i hendes stærke interesse for hjemmetilvirkning af tekstiler m. m. I gennem sit arbejde med tekstilerne er fru Hvass sikkert kommet i kontakt med nogle af de ældre koner på egnen, der endnu beherskede denne gamle vævemåde, som vi nu ved har været anvendt allerede i oldtiden. Egnen nær Randrup var et af de sidste steder i landet, hvor bondebefolkningen havde brugt denne teknik. Fru Hvass havde øje for, at der var tale om en gammel og usædvanlig vævemåde, og indsendte et sæt vævekærter til den landbohistoriske udstilling, der var en del af Den store Nordiske Udstilling, 1888, hvor hun som tidl. nævnt udstillede sine ting i husflidsafdelingen. Bernhard Olsen, leder af Dansk Folkemuseum, blev opmærksom på vævekærterne, der sammen med andre gamle genstande fra denne udstilling skulle tilgå museet. Han sendte hende, da udstillingen var taget ned, et brev, hvor han bad hende lade en kvinde på egnen væve en prøve på de 8 brikker, således at museumsbesøgende kunne forstå brikkerens anvendelse. Fru Hvass' »opdagelse« af den lokale brikvævnings-tradition havde iøvrigt været til hjælp for arkæologerne. Bernh. Olsen slutter sit brev således: »Det vil sikkert interessere Dem at erfare, at dette apparats fremkomst har tjent til at forklare brugen af en lignende træplade, som findes i Museet for nordiske Oldsager, og som hidrører fra et mosefund i Slesvig. Såfremt det kan godtgøres, at den er af samme ælde som de andre oldsager, der er fundne i mosen, sees det altså, at denne vævning er så gammel som hedenold.« Margrethe Halds bog om brikvævning fra 1932 er tilegnet fru Hvass som en påskønnelse for hendes kulturhistoriske indsats på dette felt. (Fot.: N. Elswing).

Forædlet Race.

— Her har vi et Stykke med et sjeldent smukt Mønster og i de livligste Farver
— Nøh! De've jæ' itte ha'e, de' si'er saa bundeagti' yd!

For »Punch«'s læserskare, der givetvis har omfattet mange af husflidsbevægelsens ledende personer, har tegningen, der ironiserer over bondebefolkningens flugt fra »almuepræget«, sikkert været en munter bekræftelse på en i forvejen negativ holdning til bondebefolkningens kulturelle og sociale opbrud. (»Punch«, september 1876).

møbler vel kunne koste, blev Krestens ansigt mere og mere bekymret. »Nu må du ikke blive hovmodig, bitte Ida,« sagde han. »Vi skal da ikke have bohave over vor stand.« Ida svarede irriteret med at regne op, hvem der havde plyds-møbler i stadsstuen. Og mange af dem var folk, der ikke sad bedre i det end de» (18).

Forgæves bestræbelser

Ledende, borgerlige kræfter i husflidsbevægelsen så som nævnt skævt til landbokvindernes nye broderiinteresser m. m. og udelukkede ofte deres broderiarbejder fra husflidsudstillingerne som led i forsøgene på en kulturfiksering af dele af den nationale bondekultur. Denne for de fleste landbokvinder sikkert uforståelige negative holdning har dog næppe haft større hæmmende indflydelse på broderi- og hækleinteressen.

Flere af de ugeblade, man holdt på landet, begyndte at bringe broderimønstre, og i både købstæder og stationsbyer begyndte der at dukke broderimagasiner op, der leverede både mønstre og garn. Mod disse incitament er var husflidsbevægelsens »bandlysning« sikkert af ringe virkning; og at broderi- og hæklearbejderne ikke kunne udstilles og præmieres på officielle husflidsudstillinger har sikkert ligeledes været uden større betydning.

Med det almindelige sociale samkvem i landsbyerne udgjorde de enkelte hjem på en måde en permanent udstilling for slægten og den øvrige omgangskreds. De forskellige broderi- og hæklearbejder i hjemmene har været genstand for en løbende konkurrence, bedømmelse og præmiering – omend præmieringen, i form af øget prestige, fandt sted under andre former end ved husflidsudstillingerne.

Forstanderinde Alfriede Fibiger, der i 1895 i et længere indlæg i Husflidstidende slog til lyd for en mindre luksuspræget håndarbejdsundervisning af den jævne landbefolknings døtre, karikerer netop forældregenerationens konkurrenceprægede interesse for de finere håndarbejder: »... selvom pigebarnet næppe magter at træde en synål (overhænger mødrene) ihærdigt lærerinden med anmodning om endelig at lade »bette Ane« få lov til at lave »en lysedug«, en pude eller et pibebrædt, der fremfor alt ikke må stikke op for de genstande af samme art, som naboens »Mette Marie« syede på højskolen« (19).

Det står tilbage at undersøge, hvilken lokal status de landbokvinder havde, der fulgte husflidsbevægelsens ønsker om at se lappede klæder, håndspunden garn og strikkede hoser ved udstillingerne. Det er ligeledes et åbent spørgsmål, hvilken lokal prestige der fulgte med de præmier, disse kvinder ofte belønnedes med (20).

Til slut må det ikke glemmes, at mange af de lokale husflidsforeninger ignorerede den københavnske ledelses modstand mod de »smagløse broderier« og gerne tog imod den nye »popkultur«. Sådanne »oprør« træffes dog sjældent i de foreninger, der havde en lokal godsejer som formand.

Husflidsforeningen i Asminderup sogn v. Nykøbing Sjælland afholdt den 10. marts 1895 udstilling, og i det referat, der var tilgængeligt Dansk Husflidstidende, nævnes det uden skamfølelse, at der var ca. 30 kvindelige arbejder i form af

kunstvævning, hækling og broderi (21). Det nævnes, at fem af disse arbejder belønnedes med præmie. Efter præmieuddelingen oplæste maskinarbejder Chr. Andersen »livligt og kvikt« to af H. C. Andersens eventyr. Inden dansen, der afsluttede festen, sang Asminderup Sangforening forskellige flerstemmige sange samt en lejlighedssang på fem vers forfattet af et medlem i husflidsforeningens bestyrelse, gårdbestyrer Lars Eriksen. Sangens sidste vers illustrerer måske nogle af de mål og det syn, man i sognet havde på husflidssystemerne – herunder også de omstridte broderi- og hæklearbejder:

»Men vort værk man ej i penge regne,
det i kroner tæller vel ej stort,
dertil det kun dårligt vil sig egne,
og for penge er det ikke gjort;
men dog sikkert kan så mangt et stykke,
af de ting, man her ser stillet frem,
være med at gavne, glæde, smykke,
være med at hygge i et hjem.«

Forkortelser:

Dansk Husflidstidende: DHT

Nationalmuseets etnologiske undersøgelser: NEU

1 Ole Højrup, »Landbokvinden«, 1967, s. 248 ff. NEU opt. 14.960, gdr. Th. Sørensen, Agerskov pr. Bording (Forlovelse og Bryllup). 2 DHT 1889 s. 8. 3 Allerede fra tiden før stiftelsen af Dansk Husflidsselskab er der eksempler på, at man i godsejerkredse var irriteret over landbokvindernes øgede broderiinteresse. Proprietær Th. Hasle, »Holbæk Amt«, 1844, s. 191: »Man skulle tro, at bondekonen satte en fornøjelse i at være klædt i tøj, som hun selv havde forarbejdet; men det er hende snart ikke længer godt nok. Nu skal hun og hendes mand og hendes børn være klædte i dårligt tøj, som er købt af købmanden, hvilket ikke er af sådan godhed som hvergarn og vadmél, og er kostbarere, når det kun har lidt fint udseende. – Den luxus, som har begyndt at få herredømme overalt, vil vel snart fordrive rokken af bondens gård (– blot den ikke forjager bonden med!), og istedetfor at se konen spinde eller vinde garn eller strikke, vil man vel snart træffe hende ved hendes broderier.« 4 Der findes fra 1800-årene flere eksempler på, at godser lader udføre forskellige arbejder såsom vejforbedringer, oprydning, spindearbejde m. m. som lønnet beskæftigelse for fattige arbejdsledige, d. v. s. som social bistand. Baggrunden for disse bestræbelser er berørt i C. Hess, »Binæringer og husflid i 1800-årenes danske bondesamfund«, s. 87 ff. (speciale opgave 1974, Inst. f. Europ. Folkelivsforsk.). Godsejer J. A. Hoffmann Bang beretter fra sit eget gods, Hoffmannsgave, om spinding som led i godsets bistan SARbejde. Amtsbeskr. f. Odense Amt, 1843, s. 390: »Flere fattige på godset beskæftiges ofte med grovere spind, og i det trange år 1831 købtes en del hør for herved at give de fattige, som ville arbejde, fortjeneste.« Et læserbrev fra Christine Hvass' mand med titlen »Vinteren og julen«, der bragtes i DHT i 1888, s. 58, viser tydeligt, at man også på Randrup lod udføre spind og vævning som social bistand: »... Vinteren på landet, hvor så få udearbejder kan gøres, skulle benyttes så vidt muligt til tærskning, men den travlhed, der hersker om efteråret, for at få alt banket af, er for en stor del skyld i, at så mange arbejdere går ledige hen ad vinteren. Jeg ved meget godt, at mange vil sige, at de ikke kan få folk til at tærsk med plejl, men den erfaring har jeg ikke – jeg har

altid kunnet få arbejdere og deler så vidt muligt arbejdet lige mellem plejlen og maskinen. Kunne det så ikke engang gå op for folk, hvad penge der ødsles bort til klædevarer, og folk atter få troen og overbevisningen om, at det hjemmegjorte tøj er langt billigere og varigere end det kjoletøj, man får fra fabrikkerne. Hvor mange fattige koner kunne ikke tjene en nøds killing med at karte og spinde; men ligeledes her – mange vil sige: Vi kan ikke få nogen dertil. Dette er ikke sandt. Der er nok, der vil, og det er glædeligt, at der også er dem endnu, der kan spinde og væve – og spinde og væve ganske fortrinlig. Men skal man have hjemmegjort tøj, skal man gribe sagen rigtig an. Jeg kalder det ikke hjemmegjort tøj, når man sender et parti uld ned til en fabrik i byen og afhenter et stykke færdigt tøj. Nej, hvad pigerne på gården ikke kan overkomme, skal man lade husmandskonerne gøre; hvor mange savn kunne ikke derved afhjælpes, og hvor meget personligt kendskab erhverver man sig ikke derved til de fattige hjem. I det hele er mellem de bedrestillede på landet al for lidt personlig imødekommen mod arbejderen; arbejdsgiveren skal løfte arbejderen op til sig, skal vise ham, at han ikke er en blot og bar maskine, men en tænkende arbejder, som skal udfylde sin plads, og at han, når han udfylder den godt, bliver påskønnet.« 5 P. Engelstoft og Hans Jensen, »Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets historie i Danmark fra 1864–1900«, Kbh. 1931, s. 60 ff. F. Skrubbeltang, »Husmænd i Danmark gennem 300 år«, Kbh. 1942, s. 72 ff. 6 Forstanderinde Elfride Fibiger har i et indlæg i DHT 1895, s. 60 ff. meget skarpt kritiseret undervisningen på landet i kvindeligt håndarbejde. Hun finder almueskolens og højskolernes håndarbejdsundervisning nærmest skadelig p. g. a. deres luksuspreg: »... (om skolepigen på landet) »Hun kan i retning af læsning, skrivning og regning opnå det samme som drengene i sin skoletid ... Men hvad hun ikke kan hjælpe sig med er den undervisning, der tager sigte på hendes fremtidige stilling som tyende, hustru og moder. Hun lærer vel lidt »håndgerning« de fleste steder, men – desværre må man ofte både le og græde over den måde, hvorpå håndgerning drives i de allerfleste skoler. Medens skolen først og fremmest burde lære barnet og den unge pige at stoppe og lappe, strikke en ordentlig strømpe og sy et stykke linned, lærer hun nu som oftest nogle snurrepiberier – der kan være gode nok til tidsfordriv for »fine folk«, men ikke til nogen nytte i et tarveligt hjem – nemlig at hækle, brodere, filere, endog syning med uld og silke på klæde og fløjel, den såkaldte »kunstsyning«, der selvfølgelig for hendes vedkommende ikke har det fjerneste at gøre med sand og virkelig kunst, undtagen udi egen indbildning. Ulykken er, at den meste undervisning i håndgerning ude på landet er aldeles privat, og at det kun er de færreste landsbyskoler der har dette fag som fast led i deres undervisningsplan ... Det er derfor beklageligt, at der ikke længst har været nedlagt den bestemteste protest mod de nævnte forholds forbliven i det anviste spor, thi det er jo dog ikke til tant og stads, pigebarnet skal opdrages ... « 7 DHT 1881 s. 11 ff. 8 DHT 1888 s. 43. 9 DHT 1888 s. 65. Det skal bemærkes, at Christine Hvass ikke nævnes ved navn i den citerede artikel. Hun omtales blot som »en anset dame i Jylland«, men det nævnes, at brevskriversken modtog sølvmedalje ved udstillingen for en stor samling husflidsarbejder. Inst. f. Europ. Folkelivsforskning besidder en indbunden årgang af Dansk Husflidstidende, som har tilhørt Christine Hvass. Alle artikler og bemærkninger, der vedrører hende eller hendes mand, er indstregt med blæk eller farveblyant. Dette gælder også artiklen »Gå hen og gør ligeså«. Det synes derfor alt i alt nærliggende at antage, at Christine Hvass er den anonyme brevskriver. 10 Mundtlig oplysning fra skovrider Jens Hvass (apr. 1976). Se iøvrigt Gunnar Foss, »Randrup, En datters minder fra barndom og tidligste ungdom«. Fra Himmerland og Kjær herred, årg. 1953–54, s. 292–308. 11 I en beskrivelse af det planlagte Folkemuseums arbejdsopgaver og muligheder skriver Bernhard Olsen i 1881 (DHT s. 91): »Ved at samle de talrige levninger af vor tidligere betydelige husflidskunst vil kunstindustrien få adgang til at hente ideer fra hjemlige og oprindelige kilder og navnlig derfra kunne skaffe sine frembringelser noget af det særpreg, der er så nødvendigt, for at et lille land kan erhverve sig afsætning uden for sine grænser.« I en artikel om »Danske Træskærerarbejder«, der bragtes tidligere på året (DHT s. 39), slutter Bernhard Olsen: »En støtte for sagen ville det være, hvis der kunne tilvejebringes en righoldig samling af danske træskårne ting til brug for de lærelystne

elever, og jeg anbefaler hver ven af den danske husflidskunst at støtte de bestræbelser, jeg allerede har gjort i denne retning. Der findes endnu spredt omkring i landet, hvor hærgtet det end er af opkøbernes talløse skarer, en stor mængde træskårne ting ... hvor ringe ejerne end takserer dem (kan de dog) efter et fornuftigt udvalg tjene til belønning på et museum, og vil blive modtagne med taknemmelighed.« Se iøvrigt DHT 1913 s. 82-87, stenografisk referat af »Møde til den danske husflidsvævnings fremme«. Minna Holm Kragelund har i sin artikel, »Gammelt på en ny måde – almue-inspirationen i nutidens tekstiler«, (Nat.mus. Arbejdsmark 1971 s. 33-47) behandlet Dansk Folkemuseums rolle som inspirationskilde for kunsthåndværkere og andre tekstilinteresserede i vort århundrede. 12 Erna Lorenzen, »Folks tøj i og omkring Århus 1675-1850«, 197, s. 268. E. Damgård & P. H. Moustgård, »Et hjem – en familie«, 1970, s. 108. 13 DHT 1894 s. 54. Se iøvrigt DHT 1913 s. 85, 86. 14 DHT 1909 s. 12 ff. 15 Minna Holm Kragelunds artikel, »Gammelt på en ny måde ...«, Nat.mus. Arb.mark 1971 behandler Dansk Husflidsselskabs Vævestue (s. 35, 36). 16 De følgende synspunkter vedr. borgerlige kredses bestræbelser på at bevare en eksklusiv social og kulturel identitet er bl. a. inspireret af Börje Hanssen, »Urban activity, urban people and urban environment in Scandinavian history«, International journal of Comparative Sociology, Vol. IV – Number 2, Karnatak University, Dharwar, Indien, 1963. 17 DHT 1881 s. 32. 18 Hans Kirk, »Daglejerne« 1936/70 s. 98. 19 DHT 1895 s. 61, jfr. note 6. 20 K. Understrup har i sin bog, »Af bindestuens saga«, Århus 1918, s. 52, givet et eksempel på, hvorledes den jævne befolkning stod undrende overfor præmieringen af strikkede strømper ved en husflidsudstilling. I det nævnte tilfælde var der tale om Herning by, hvis opland gennem århundreder havde været hjemsted for en storstilet salgsproduktion af strikkede »hosere«. Både i DHT og i lokale aviser samt evt. arkivalier fra husflidsforeninger vil det være muligt at finde navne på kvinder, der har modtaget præmie for spind, lapning og strikning o. lign. 21 DHT 1895 s. 27.

Summary

The Debate on the Embroidered Sofa Cushions

'Dansk Husflidsselskab' (The Danish Society for Domestic Industry) was founded in 1873. The most important purpose of the society was to encourage the domestic industry which was considered a healthy spare time occupation, especially for the youth in the country. In the course of a few years the domestic industry movement grew country-wide and got an active national following. About 1910 more than 400 local societies were existing, many of them having their own schoolhouses. The central organization of the movement, The Danish Society for Domestic Industry, was for many years directed and influenced by people from the landed classes and the upper middle-classes. In 1891 two women, both ardent supporters of the domestic industry movement, brought up a violent debate in 'Dansk Husflidstidende' (the periodical of the movement), the topic being embroidering and crochet work. Christine Hvass, wife of a landowner in Jutland, wanted to fight the increasing interest of the peasant women in embroidering, etc. which she considered useless and even noxious. She wanted the peasant women to be encouraged to be faithful to their old textile trades, such as spinning, knitting, weaving and needlework. Annette Jensen, needlework mistress from the island of Moen, did not agree to this point of view but was of the opinion that these trades had become meaningless 'machine-work' which ought to be left to the textile factories. She found that the interests of the peasant women in embroidering and crochet work were both natural and just. A provisional analysis of the background of this controversy shows that in those days the declared aim of the dominating circles of the Danish Society for Domestic Industry was to maintain the old rough textile domestic industry. Considering the high social and cultural standards that for many years were dominating among the leaders

of the domestic industry movement this attitude is quite understandable. The examination tends to show that the resistance to embroidering and other less useful textile trades was based upon the social educational purpose and the aesthetics of the patriotic romantic movement which did in fact dominate the activities of the Danish Society for Domestic Industry. This resistance, however, might also be due to the fact that the peasant women's growing interests in embroidering and crochet work seen from a social classification point of view was considered threatening to the old almost symbolic privileges of the middle classes. To the simple rural population, on the contrary, who found itself in the middle of the big social and cultural breakthrough, the urban bourgeois significance of the embroideries was considered a quality, and as a matter of fact, the peasant women's new interest in embroidering and crochet work could not be stopped because of the pressure on part of the Society nor for reasons of repeated banning of their works on the handicraft exhibitions. The debate on the embroidered sofa cushions is an example of the social and cultural contrasts inside the domestic industry movement – one of the so-called national movements of those days – and it throws light upon the different reactions of two social groups as to the development of the concept of leisure time – hitherto unknown to the peasantry.